

Hovrätternas mål om klander av skiljedomar — att ogilla käromålet som uppenbart ogrundat

Av hovrättsrådet och vice ordföranden ANNE KUTTENKEULER¹ och biträdande juristen ANDERS LUNDBERG²

I hovrätternas mål om klander av skiljedomar prövas huvudsakligen endast formella frågor. För prövningen tillämpas den processordning som gäller för tvistemål i underrätt. I artikeln diskuteras utrymmet att i dessa mål tillämpa bestämmelsen i 42 kap. 5 § rättegångsbalken om ogillande av uppenbart ogrundade käromål utan att utfärda stämning. Slutsatsen dras att bestämmelsen fyller en viktig funktion i klanderfallen, att den bör kunna tillämpas i större utsträckning i dessa sammanhang än i andra tvistemål och att så också sker i praktiken.

Målsättningen om skiljeförfarandet som en snabb och effektiv tvistlösning

I sin bok *Skiljedom* beskriver professor Per Olof Bolding en skiljedoms betydelse för parterna i skiljeförfarandet på följande sätt.

En skiljedom är given. Parterna läser igenom domen och gör var för sig följande reflexion: ”Just så var det som tvisten skulle lösas!” De uppsöker varandra och skakar hand. Den förlorande fullgör genast de förpliktelser som domen ålägger honom. I framtiden råder de bästa förbindelser mellan parterna. Om de någon gång för skiljedomen på tal sinsemellan så är det endast för att ge uttryck åt sin beundran över det sätt varpå skiljemännen fullgjorde sina uppgifter.³

Per Olof Bolding påpekar att detta är en beskrivning av hur det går till i idévärlden men att det i praktiken inte alls är säkert att parterna vill godta skiljedomen som det slutliga utslaget i tvisten.

Skiljeförfarandets starka fördelar till trots — snabbheten, effektiviteten och slutgiltigheten — vänder den förlorande parten ibland blicken mot möjligheten att i en klanderprocess i hovrätten få skiljedomen upphävd eller ogiltigförklarad.

Vid utformningen av lagen (1999:116) om skiljeförfarande stod som ledstjärna just att lagen ska garantera skiljedomens slutlighet. En mål-

¹ Anne Kutenkeuler är verksam vid avdelning 2 i Svea hovrätt som är specialiserad på tvistemål och bl.a. mål om klander av skiljedomar.

² Anders Lundberg är verksam vid Flood Herslow Holme Advokatbyrå och har tidigare varit specialistföredragande vid Svea hovrätt med inriktning på mål om klander av skiljedomar.

³ Per Olof Bolding, *Skiljedom, Studier i rättspraxis beträffande svensk skiljedoms giltighet och verkställbarhet*. Stockholm, 1962, s. 7.

sättning är att parternas tvist kan lösas på ett snabbt och effektivt sätt.⁴ Det har från lagstiftaren framhållits att dessa syften i möjligaste mån bör präglade även klanderprocessen och att det är av vikt att domstolar och parter inte tyngs av oönskat processande. Exempelvis kan det finnas risk för att en förlorande part angriper en skiljedom, trots att parten inser att det i praktiken inte finns någon förhoppning till framgång. Ett skäl till detta kan vara att parten vill åstadkomma en förlikning på bättre villkor än skiljedomen och därför utnyttjar klanderprocessen som ett påtryckningsmedel. Det finns också risk för att en part genom sin processföring får klanderprocessen att bli mer omfattande än vad som är nödvändigt för att pröva en skiljedoms riktighet.⁵

Ett av de processuella verktyg som hovrätterna har när det gäller handläggningen av mål om upphävande och ogiltigförklaring av skiljedomar (i fortsättningen klandermål) är möjligheten i 42 kap. 5 § rättegångsbalken att ogilla ett käromål utan att utfärda stämning på grund av att käromålet är uppenbart ogrundat. Bestämmelsen tillgodoser intresset av att motparten efter ett skiljeförfarande inte i onödan involveras i en kanske tidsödande domstolsprocess.

I artikeln redogörs för i vilken utsträckning hovrätterna i en klanderprocess faktiskt använder sig av möjligheten att ogilla käromål utan att utfärda stämning och vilka situationer det i praktiken kan vara frågan om. Mot bakgrund av bl.a. detta diskuteras utrymmet att i klandermålen tillämpa bestämmelsen i 42 kap. 5 § rättegångsbalken.

Prövningen i hovrätternas klandermål

Bestämmelser om mål om upphävande av och ogiltigförklaring av skiljedomar finns i lagen om skiljeförfarande. Den som vill klandra en skiljedom ska ansöka om stämning i hovrätten, närmare bestämt den hovrätt inom vars domkrets skiljeförfarandet har eller har haft sitt säte. Eftersom de allra flesta skiljeförfaranden äger rum i Stockholm, innebär det i praktiken oftast Svea hovrätt.

Grundläggande för klanderprocessen är att hovrätten inte får ändra en dom på grund av att den är materiellt oriktig. Det görs alltså inte någon materiell överprövning, utan prövningen är i huvudsak formell. En skiljedom kan förklaras ogiltig bland annat om den innefattar prövning av en fråga som enligt svensk lag inte får avgöras av skiljemän eller om skiljedomen eller det sätt på vilket den tillkommit på är uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen i Sverige (33 § lagen om skiljeförfarande).

Vidare kan en skiljedom upphävas om den brister i vissa angivna hänseenden. Det handlar bland annat om situationer där skiljedomen inte omfattas av ett giltigt skiljeavtal mellan parterna eller om skilje-

⁴ Se prop. 1998/99:35, s. 39 f.

⁵ Se prop. 2017/18:257 s. 47 f.

männen har överskridit sitt uppdrag på ett sätt som sannolikt har inverkat på utgången. En skiljedom kan även upphävas om det utan partens vållande har förekommit något fel i handläggningen som sannolikt har inverkat på utgången (34 § lagen om skiljeförfarande). I dessa fall får en part inte åberopa en omständighet som parten genom att delta i skiljeförfarandet utan invändning eller på annat sätt får anses ha avstått från att göra gällande. Ytterligare en begränsning är att käranden efter den s.k. klanderfristen om två månader inte får åberopa någon ny grund till stöd för sin talan.

En skiljedom får även klandras om skiljemännen avslutat förfarandet utan prövning i sak (36 § lagen om skiljeförfarande).

Hovrättens dom i ett klandermål får som huvudregel inte överklagas. Om hovrätten inte ger s.k. ventil, vilket sällan sker, börjar och slutar klanderprocessen alltså i hovrätten.

Rättegångsbalkens bestämmelse om ogillande av käromål som är uppenbart ogrundade

När det gäller hovrättens handläggning av klandermålen tillämpas reglerna för dispositiva tvistemål i första instans. De krav som ställs på en ansökan om stämning i ett tvistemål i tingsrätten gäller alltså även för en klandertalan.

Uppfyller en ansökan kraven enligt 42 kap. 2 § rättegångsbalken ska rätten utfärda stämning. Om kärandens framställning inte innefattar laga skäl för käromålet eller om det annars är uppenbart att detta är ogrundat, får hovrätten dock genast meddela dom i målet utan att stämning utfärdas (42 kap. 5 § första stycket rättegångsbalken).

När bestämmelsen om att meddela dom utan att utfärda stämning infördes stod som förebild den regel som ger rätten möjlighet att ogilla ett käromål trots svarandens utevaro vid ett sammanträde. Vad lagstiftaren hade i åtanke var stämningsansökningar med bestämda yrkanden och tydliga grunder, men där dessa uppenbart var ohållbara.⁶

Högsta domstolen har uttalat sig om tillämpningen av bestämmelsen i rättsfallen NJA 1998 s. 278 och NJA 2013 s. 813. Av avgörandena framgår att bestämmelsen ska tillämpas restriktivt och att artikel 6.1 i den Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) måste beaktas vid tolkningen av den. Under åberopande av Europadomstolens praxis har instämmande part rätt till ett kontradiktoriskt förfarande så länge tvisten är reell och seriös. Bedömningen av om så är fallet ska göras mot bakgrund av de regler som enligt nationell rätt gäller för den rättighet som tvisten avser, med beaktande av vad som kan förekomma under en normal handläggning av målet efter att stämning utfärdats samt utifrån presumtionen att tvister om civila rättig-

⁶ Se prop. 1983/84:78 s. 43 f.

heter är seriösa. Begreppet uppenbart ogrundat i 42 kap. 5 § rättegångsbalken ska ges en tolkning som svarar mot de låga krav som gäller för att en tvist ska anses seriös och reell.

Uppenbart ogrundade käromål i hovrätternas klander mål

I vilken utsträckning använder sig hovrätterna då av möjligheten att ogilla käromål utan att utfärda stämning i klander målen?

När det gäller perioden 1987–1997 finns vissa uppgifter i en artikel i Juridisk Tidskrift (JT) som behandlar skiljedoms mål vid Svea hovrätt under perioden. Hovrätten avgjorde målen enligt den gamla skiljemannalagen i andra instans. I artikeln konstateras att hovrätten under perioden avgjorde 25 klander mål, varav fyra ansågs vara uppenbart ogrundade.⁷

Inom ramen för den utredning som låg till grund för 2019 års ändringar i skiljeförfarandelagen (skiljeförfarandeutredningen) gjordes en statistisk undersökning för att i flera avseenden kartlägga omfattningen och arten av mål om klander av skiljedom. Utredningen konstaterade att det mellan 2004 och 2014 hade inkommit 191 klander mål över hela landet. Av dessa hade 97 mål sakprövats, varav hovrätten hade funnit klandertalan uppenbart ogrundad i åtta fall.⁸

Vi har kompletterat dessa uppgifter med en genomgång av domar som meddelats av hovrätterna under perioden 2014 till och med maj 2022. Av genomgången framgår att hovrätterna avgjort 65 klander mål genom prövning i sak. Käromålen i 14 av dessa har ogillats som uppenbart ogrundade. Nio av de uppenbart ogrundade käromålen har avgjorts sedan 2019, under vilken tid 37 mål sakprövats.

En reflektion är att andelen uppenbart ogrundade käromål i hovrätternas klander mål är relativt hög. Av genomgången framgår också att andelen har ökat under senare år. Med hänsyn till att underlaget är förhållandevis begränsat är det naturligtvis svårt att dra några säkra slutsatser om detta. Resultaten är likväl intressanta och talar för att hovrätterna i praktiken använder sig av bestämmelsen i 42 kap. 5 § rättegångsbalken och att det sker i en inte helt obetydlig utsträckning.

I sammanhanget kan nämnas att andelen käromål som bifalls av hovrätten i klander målen totalt sett — dvs. inkluderande mål där stämning utfärdas — är ytterst liten. Skiljeförfarandeutredningen konstaterade i sitt betänkande att ogiltigförklaring/upphävande/ändring av en skiljedom helt eller delvis efter sakprövning hade skett i knappt sex procent av alla avgjorda klander mål åren 2004–2014.⁹

⁷ Skog, E., En undersökning av Svea hovrätts mål om ogiltighet och klander av skiljedomar under tidsperioden 1987–1997, JT 1999–00 nr 3, s. 678. Jfr liknande uppgifter avseende perioden 1999–2009 i Elofsson, N., Klandrade skiljedomar mellan 1999 och 2009 — särskilt om skiljemäns uppdragsöverskridanden och handläggningsfel, JT 2010–11 nr 3.

⁸ Se SOU 2015:37 (Översyn av lagen om skiljeförfarande), s. 81.

⁹ Se SOU 2015:37 s. 79.

Frågan är då i vilka situationer som hovrätterna har ogillat käromål som uppenbart ogrundade och om det kan sägas finnas några typfall. I syfte att undersöka detta har vi gått igenom de domar som meddelats utan att utfärda stämning under perioden 2001 till och med maj 2022, ett drygt tjugotal.¹⁰

En första typ av fall som kan urskiljas är mål där det som kâranden åberopar som grund för sin talan tar sikte på att skiljenämnden gjort felaktiga bedömningar av materiell art. Sådana fel kan inte konstituera ogiltighet eller utgöra grund för klander av en skiljedom. Inte ens om kâranden skulle ha rätt i det som påstås vara felaktigt kan det leda till att käromålet bifalls. Exempelvis kan nämnas att kâranden i ett fall åberopade att det kapitalbelopp som skiljenämnden hade dömt ut var för högt (T 2707-01).¹¹ I ett annat fall påstod kâranden att skiljenämnden hade gjort en otillräcklig eller felaktig analys av ett ränteyrkande (T 12168-18). I ett mål gjordes det gällande att skiljenämnden inte hade haft tillgång till vissa handlingar för sitt avgörande och att konsekvensen blev att skiljedomen innehöll faktafel (T 7303-11). Det har vidare varit fråga om påståenden om att skiljenämnden förhållit sig felaktigt till frågor om bevisbörda, beviskrav och bevisvärdering. Exempelvis hade kâranden i ett fall gjort gällande att skiljenämnden hade ålagt bolaget en orimlig bevisbörda och därför funnit bevisade omständigheter icke styrkta. Hovrätten konstaterade att skiljenämndens bedömning av vilket beviskrav som gäller är en materiell bedömning och inte ett förhållande som kan läggas till grund för ett upphävande av skiljedomen, oavsett om bedömningen varit oriktig eller inte. Det gäller även frågan hur skiljenämnden har värderat den åberopade bevisningen (T 13967-21, se även T 3101-20 och T 13964-20 där liknande frågor prövades).

Bland de mål som hovrätten ogillat som uppenbart ogrundade förekommer det även att kâranden har åberopat andra typer av omständigheter som i sig inte kan konstituera ogiltighet eller utgöra grund för klander av skiljedomen. Bland dessa kan nämnas att klanderkârandens ombud i skiljeförfarandet var jävigt i förhållande till skiljemotpartens ombud (6072-06) och att skiljenämnden inte hade kontrollerat motpartsombudets behörighet (T 1925-21).

Bland de genomgångna domarna finns också fall där kâranden som grund för sin talan visserligen har åberopat omständigheter som faller in under 33, 34 eller 36 § lagen om skiljeförfarande — och som alltså skulle kunna utgöra laga skäl för käromålet — men där hovrätten vid

¹⁰ Domar med följande målnummer har undersökts (Svea hovrätt, om inte annat anges): T 2707-01 (NJA 2002 Not A 5), T 6211-01, T 2265-06, T 6072-06, T 4683-06, T 1132-08, T 734-08 (Hovrätten över Skåne och Blekinge), T 1648-08, T 7303-11, T 6464-14, T 4841-15, T 2165-15 (Hovrätten över Skåne och Blekinge), T 797-16, T 4518-18, T 8219-18, T 12168-18, T 12059-18, T 4155-19, T 3101-20, T 13700-19, T 13964-20, T 1925-21, T 13967-21.

¹¹ Prövat efter överklagande i NJA 2002 Not A 5.

en granskning av åberopad utredning ändå har ansett det klart att käromålet ska ogillas. I några fall har hovrätten konstaterat att påståenden om att skiljenämnden inte beaktat rättsfakta eller bevisning eller att skiljedomen saknat domskäl varit felaktiga (T 3101-20, T 13964-20 och T 13967-21). Ett påstående om att skiljenämnden felaktigt avvisat en talan på grund av lis pendens befanns uppenbart ogrundat, bl.a. mot bakgrund av hur talan i de olika förfarandena varit utformade (T 4155-19). I ett mål enligt 36 § lagen om skiljeförfarande hade skiljenämnden avvisat en talan på grund av att det inte fanns något skiljeavtal mellan parterna. Hovrätten ansåg det klart att förhållandena var sådana att skiljeklausulen inte var tillämplig mellan parterna (T 1925-21). I ett annat fall påstods det att ett avtal mellan parterna var förfalskat och att en förhörsperson hade lämnat osanna uppgifter inför skiljenämnden. Hovrätten konstaterade att det framgick av skiljedomen att dessa frågor saknade betydelse för utgången i skiljeförfarandet (T 6464-14).

Diskussion när det gäller tillämpningen av 42 kap. 5 § rättegångsbalken i klandermålen

Som har beskrivits har en restriktiv tillämpning av bestämmelsen i 42 kap. 5 § rättegångsbalken i praxis motiverats framför allt med hänvisning till Europakonventionen och rätten till en rättvis rättegång. Frågan är dock om dessa intressen gör sig gällande just när det gäller mål om klander av skiljedomar. Genom att träffa avtal om att tvister i en viss fråga ska avgöras av skiljemän har parterna avstått från rätten till domstolsprövning, till förmån för ett skiljeförfarande. Det är sedan länge klarlagt att ett sådant avstående från domstolsprövning inte strider mot artikel 6.1 i Europakonventionen. Skiljeförfaranden har en legitim ställning i de europeiska rättsordningarna.¹² Detta har bekräftats av Europadomstolen i ett relativt färskt avgörande där domstolen framhåller följande.

Arbitration clauses, which have undeniable advantages for the individuals concerned as well as for the administration of justice, do not in principle offend against the Convention. [...] In the case of voluntary arbitration, to which consent has been freely given, no real issue arises under Article 6.¹³

¹² Se t.ex. Europadomstolens dom den 16 december 2003 i mål nr. 35943/02, *Transado-Transportes Fluviais do Sado, S.A. v. Portugal* och Maunsbach, L., Avtal om rätten till domstolsprövning: Processuella överenskommelsers giltighet i svensk rätt, s. 195 f. med hänvisade rättsfall.

¹³ Europadomstolens dom den 20 maj 2021 i mål nr. 5312/11 (*Beg S.p.a. v. Italien*) p. 126 och 127.

Medlemsstaterna har ett visst ansvar att utöva kontroll över skiljeförfarandena. Av Europadomstolens praxis framgår dock att medlemsstaterna har en betydande frihet när det gäller utformningen av denna kontroll.¹⁴ I sammanhanget kan nämnas att det i samband med ändringarna av lagen om skiljeförfarande 2019 övervägdes en övergång till den handlägningsform som gäller för klagan över domvilla enligt 59 kap. rättegångsbalken.¹⁵

Slutsatsen bör alltså kunna dras att Europakonventionen inte har någon större betydelse för frågan om tillämpningen av 42 kap. 5 § rättegångsbalken i hovrätternas klander mål. En restriktiv tillämpning av bestämmelsen är alltså i dessa fall inte motiverad av sådana hänsyn.

Enligt vår bedömning talar klanderprocessens särprägel för att utrymmet att använda bestämmelsen i 42 kap. 5 § rättegångsbalken är större i klandermålen än i tvistemål generellt. Klanderprocessen innefattar inte någon materiell bedömning av parternas tvist utan prövningen är typiskt sett begränsad till om vissa allvarigare formella brister förekommit i skiljeförfarandet. Preklusionsreglerna i 34 § lagen om skiljeförfarande är ytterligare ägnade att begränsa processens omfattning. Det står alltså klart att många frågor som rör parternas tvist över huvud taget inte kan prövas i en klanderprocess.

Dessutom ger det material som käranden ger in till hovrätten i samband med ansökan om stämning ofta ett gott underlag för hovrättens bedömning. Hovrätten har normalt tillgång till såväl den klandrade skiljedomen i sin helhet som många andra aktuella handlingar rörande skiljeförfarandet. I många fall gäller hovrättens prövning olika typer av processuella frågor som parterna redan har lyft under skiljeförfarandet och som skiljenämnden har tagit ställning till. Bevisfrågor har generellt en mindre betydelse i klandermålen än i andra tvistemål. Oftast åberopas inte någon muntlig bevisning.

Vår genomgång av domar från hovrätterna talar också för att bestämmelsen i 42 kap. 5 § rättegångsbalken faktiskt tillämpas i klandermålen i en inte obetydlig utsträckning. Det förekommer i praktiken att käranden som grund för sin talan åberopar omständigheter som enligt skiljeförfarandelagen över huvud taget inte kan leda till att skiljedomen upphävs eller ogiltigförklaras. I dessa fall finns det ingen anledning att dra ut på processen. Även i många andra fall har det, vid en granskning av skiljedomen och annan åberopad utredning, kunnat konstateras att kärandens påståenden är ogrundade.

Avslutningsvis är det vår bedömning att bestämmelsen i 42 kap. 5 § rättegångsbalken fyller en viktig funktion i hovrätternas klander mål.

¹⁴ Se Europadomstolens dom den 23 februari 1999 i mål nr. 31737/96 (Suovaniemi et al v. Finland) med hänvisning till Europakommissionens avgörande den 27 november 1996 (Nordström-Janzon et al v. Nederländerna). Se även Högsta domstolens dom den 4 september 2020 i mål nr. T 5748-17.

¹⁵ Se prop. 2017/18:257, s. 54.

Det är angeläget att möjligheten att tillämpa bestämmelsen uppmärksammas och att även parter tar den i beaktande. Bestämmelsen är ägnad att bidra till skiljeförfarandets snabbhet, effektivitet och slutgiltighet, på det sätt som är lagstiftarens syfte. Den motverkar att motparten involveras i en tidsödande klanderprocess i onödan.